

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОТЕРАПІЇ СТОСУНКІВ У СУЧАСНІЙ РОДИНІ ЗАСОБАМИ СИМВОЛДРАМИ

Постановка проблеми. Проблема стосунків особистості є однією із актуальних як у повсякденному житті, так і у психотерапевтичній практиці. Сучасні дослідники[1,9] вказують на те, що зміст та якість стосунків, якими оперує особистість, можуть мати пряме відображення у її внутрішній організації. Показники успішності людини нерідко зв'язуються з її здатністю до зрілого ставлення до власного внутрішнього світу та до оточуючих.

Якість стосунків у родинному оточенні мають вирішальне значення і для формування основних внутрішніх інтенцій у стосунках особистості з іншими, і для діагностування особливостей уже сформованого змісту взаємодії. Представники теорії об'єктних стосунків[2,6,9] говорять про внутрішні об'єкти, що формуються у процесі розвитку особистості у результаті її взаємодії з найближчим оточенням. Вступаючи у взаємодію з іншими, особистість постійно актуалізує власні внутрішні об'єкти. Така актуалізація може мати достатньо автентичний зміст, сприяти зрілим стосункам з іншими. Разом з тим зміст внутрішніх об'єктів може набувати руйнівного сенсу і впливати деструктивно на життя особистості.

На сьогоднішній день кількість звернень клієнтів щодо незадоволеності власними стосунками значно зростає[14]. Особливо часто клієнти звертаються з приводу незадовільних стосунків у сімейному оточенні. Аналіз цих випадків показує, що у таких клієнтів актуалізовано конфліктні складові на рівні їхніх внутрішніх об'єктів. Таким чином, спираючись на результати аналізу літературних джерел та практичних спостережень, можна стверджувати, що з подібними запитами доречно працювати застосовуючи глибинно зорієнтовані техніки, які б дозволяли припрацювати глибинний зміст стосунків. Виходячи з цього, *предметом* дослідження, який представлений у даній статті, є особливості психотерапії родинних стосунків особистості у рамках психодинамічного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглянемо, які вирізняються психодинамічні складові стосунків. Представників теорії об'єктних стосунків, напряду пов'язують особливості соціального функціонування особистості з її раннім досвідом взаємин з так званими *первинними об'єктами*. *Об'єкт* розглядається ними як реальну чи уявну людину, на які спрямовані прагнення та бажання суб'єкта. Під *первинними об'єктами* розуміється значущі особистості, які взаємодіяли з дитиною на ранніх етапах її розвитку. Пізніше образ первинних об'єктів може мати свою символічну репрезентацію у глибинних структурах особистості[12].

Рене Шпіц, Джон Боулбі, Гаррі Стек Салліван, Дональд Віннікотт вважають, що ключовим аспектом здорового розвитку та основою здатності до *здорових об'єктних стосунків* у дорослому віці є якість ранньої прив'язаності матері та дитини[1,2,13,16]. На думку цих авторів, впевненість у власних силах, активність та успішність соціального функціонування особистості може сформуватися лише на тлі надійної та ніжної прив'язаності у дитинстві.

Маргарет Маллер говорить про успішну *сепарацію-індивідуацію* (відділення дитини від об'єкту матері), що є необхідною умовою для зрілого функціонування особистості у дорослому житті. У результаті успішної сепарації та індивідуацію формується добре диференційована особистість. У разі перешкод сепарації, порушується розвиток цілісного «Я» та диференційованої ідентичності, що може призвести до занадто інтенсивної емоційної прив'язаності до сім'ї, розвитку пасивної позиції та залежної поведінки[9].

Важливими видаються, також положення Рональда Фейрбейрна про якість залежності від об'єкту. Автор розглядає розвиток об'єктних стосунків як процес, у результаті якого інфантильна залежність від об'єкту поступово трансформується у зрілу залежність. *Зрілу залежність* ми, також, пов'язуємо з потребою і можливістю до саморозкриття, саморозвитку та реалізацією росту потенціалів «єго», що втілюються у *взаємостосунках з іншими людьми*[18].

Таким чином, базуючись на теорії об'єктних стосунків ми вважаємо, що зберігаючись у несвідомому, *засвоєні об'єкти формують сутність людини, що являє собою відкриту систему, яка розвивається і зберігається з допомогою соціальних зв'язків*. Базові форми взаємин у дитячому віці є основою для комплексного функціонування стосунків у дорослих. Характеристика базових взаємин особистості з власним світом та соціальним середовищем вміщується у достатньо прості та водночас ємні формули: *довіра-недовіра, автономія-залежність, структурованість-розбалансованість, активність-пасивність*. Ці основні характеристики особистості взаємодії зі світом є основою для її функціонування у широкому контексті.

Характеристика «*довіра-недовіра*» відображає ступінь відкритості особистості до світу, до нових вражень та інших людей, розкривається у її здатності проявлятися безпосередньо та автентично. Характеристика «*автономія-залежність*» відображає ступінь розвитку незалежності особистості стосовно власних внутрішніх об'єктів, об'єктів оточуючої дійсності та інших людей. Іншими словами, автономія особистості розкривається у її здатності вільно та природно взаємодіяти з собою, іншими та світом без формування симбіотичних зв'язків. Характеристика «*структурованість-розбалансованість*» відображає здатність особистості упорядковувати внутрішній світ та зовнішні події, підтримувати «здоровий» гомеостаз власного психічного життя. Характеристика «*активність-пасивність*» відображає ступінь розвитку здатності особистості до енергійних поступальних проявів стосовно власного світу чи оточуючої дійсності. Активність розкривається в умінні особистості утримувати вектор власного розвитку, акумулювати життєву енергію у процесі досягнення цілей, налагоджувати та підтримувати позитивні стосунки зі світом.

Базуючись на вищезначених теоретичних положеннях, нами виділено основні положення, які становлять основу для розуміння феномену *зрілих стосунків між партнерами*.

Отже, зрілість особистості розкривається у низці характеристик, що суттєво впливають на її здатність до побудови конструктивних взаємодій з оточуючими. В свою чергу, *зрілі стосунки* ми пов'язуємо з такими типами взаємодії між учасниками діалогу, що пов'язані з можливістю створення та утримання довірчих, структурованих, сталих, відповідальних, динамічних та глибоких соціальних зв'язків, які стимулюють спільний розвиток партнерів. *Психодинамічні характеристики зрілих стосунків* пов'язані у першу чергу зі *зрілою автономією між партнерами, довірою, структурованістю, активністю та розвитком*.

Здатність особистості до створення зрілих стосунків з оточуючими, є суттєвою одиницею аналізу у психотерапевтичному процесі. Контексти мотиву вибору партнера для шлюбу, образ партнера, психодинаміка взаємодії подружжя, зміст їхніх основних конфліктів набувають особливого діагностичного та психотерапевтичного значення. Саме ці показники допомагають розкривати характеристики стосунків і дозволяють оцінити здатність особистості до зрілої взаємодії. *Психодинамічний контекст стосунків між партнерами* пов'язаний зі структурними особливостями їхніх особистостей. Сформовані у процесі онтогенезу внутрішні об'єкти особистості грають вирішальну роль у побудові стосунків з оточуючими. Відповідно, якість стосунків з оточуючими є важливим діагностичним показником та маркером внутрішнього життя особистості.

Таким чином, *якість стосунків у родині значно обумовлені несвідомою взаємодією внутрішніх об'єктів шлюбних партнерів. В свою чергу, глибинний контекст стосунків*

може значно розкриватися у психотерапевтичному просторі завдяки механізмам перенесення та контрперенесення. У процесі аналізу можливе виявлення тих несвідомих психодинамічних процесів, які порушують розвиток особистісної зрілості та зрілих стосунків між партнерами.

Метод символдрами (кататимно-імагінативної психотерапії), розроблений відомим німецьким психотерапевтом, професором, доктором медицини Ханскарлом Льюйнером[8], на наш погляд, є вдалим для пропрацювання стосунків між шлюбними партнерами. Важливим видається той факт, що символдрама розрахована як на індивідуальну форму роботи, так і на роботу з парами та групами. Метод дозволяє працювати з минулим травматичним досвідом так, наче він повторюється у теперішній момент, адже несвідоме, за твердженням З.Фройда[15], не має часу. Це створює додаткові шанси пережити даний досвід з позиції більш зрілого “Я” клієнта. Техніка символічного пропрацювання травматичного досвіду клієнта створює умови для “звільнення” несвідомої психічної енергії і забезпечує можливість її вільного протікання на свідомий рівень, де відбувається трансформація. Іншими словами, людина, яка відчуває особистісні ускладнення, отримує можливість переносити елементи несвідомого у свідомість, працювати з ними, і справлятися з проблемою. Психотерапевтичний ефект кататимно-імагінативної психотерапії полягає в тому, що у “мотивах” (образних фантазіях), як і у сновидіннях, символічно представлені актуальні емоційні проблеми та глибинні форми конфліктів. Х. Льюйнер вважає, що кататимні образи розвиваються за принципом “мобільної проєкції”, що дозволяє психотерапевту помічати найменші зміни у емоційному стані пацієнта на уявному “екрані проєкції”. “Мотиви”, що рекомендовані для роботи за методом символдрами були відібрані в результаті довгої експериментальної роботи Х. Льюйнера та його послідовників. З великої кількості “мотивів”, які спонтанно виникали у клієнтів, були відібрані тільки ті, які найточніше відбивають внутрішній психодинамічний стан і мають сильний психотерапевтичний ефект. Існує певна відповідність між кожним конкретним “мотивом” та певною проблематикою, яка у свою чергу пов’язана з ранніми етапами розвитку клієнта. Так “мотиви” *луг, струмок, корова, кухня у будинку* спрямовані на виявлення та корекцію тих внутрішніх конфліктів, які пов’язані з ранніми стосунками з матір’ю на оральній стадії розвитку. “Мотиви” *отвір на болоті, вулкан* стосуються анальної стадії розвитку. Експансивне розкриття та розвиток відображають “мотиви” *подорож вздовж струмка, на потязі, кораблі, літаку*. “Мотиви” *гора, сходження на гору, слон, спальня у будинку, плодове дерево, кущ троянди, автостоп* пов’язані з едіпальною стадією розвитку та сексуальною проблематикою. Витіснені інстинктивні та поведінкові тенденції відображають “мотиви” *символічна істота, що виходить із лісу, печера, море, отвір на болоті*. Символічне представлення особистості пов’язане з “мотивом” *будинок* [8].

Таким чином, первинні об’єкти формують сутність людини, що являє собою відкриту систему, яка розвивається і зберігається з допомогою соціальних зв’язків. Базові форми взаємин у дитячому віці є основою для комплексного функціонування стосунків у дорослих.

Таким чином, *якість стосунків у родині значно обумовлені несвідомою взаємодією внутрішніх об’єктів шлюбних партнерів. В свою чергу, глибинний контекст стосунків може значно розкриватися у психотерапевтичному просторі завдяки механізмам перенесення та контрперенесення.* Психодинамічні характеристики зрілих стосунків пов’язані у першу чергу зі зрілою автономією між партнерами, довірою, структурованістю, активністю та розвитком. Метод кататимно-імагінативної психотерапії є ефективним для роботи з глибинною складовою стосунків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно теоретичній моделі дослідження та відповідно його предмету, розроблено методику дослідження характеристик стосунків у сучасних родин, психодинамічної складової взаємодії шлюбних партнерів, специфіки застосування психодинамічного підходу у вітчизняних

умовах.

Дослідження проводилось у шлюбних парах, які звертались по психотерапевтичну допомогу і які мають різний сімейний стаж (від 5-ти до 15-ти років), різне соціальне становище, досліджувані не відбиралися спеціально за віковим критерієм. Методами дослідження були: анкетування, тестування, неструктуроване спостереження, інтерв'ю, бесіда, аналіз продуктів діяльності, контент-аналіз, методи математичної статистики – альтернативний аналіз, кореляційний аналіз Пірсона.

У результаті проведеного експериментального дослідження встановлено попередні результати, які ми плануємо поглиблювати та розширювати на наступному етапі експериментального дослідження.

Проблема якості взаємодії між партнерами у шлюбі значно актуалізована у свідомості респондентів: переважна кількість досліджуваних (81%) звертає увагу на якість стосунків у родині, разом з тим задоволеність якістю стосунків відмічається у значно меншій кількості респондентів (31%). Так, ті подружні пари, які звернулися по психотерапевтичну допомогу, говорять про незадовільний рівень стосунків між ними. Аналіз даних респондентів, які пройшли анкетування та діагностичну бесіду показав, що погіршення якості стосунків пов'язані з тими моментами, в яких виникає необхідність утримувати адекватні кордони взаємодії, проявляти повагу до особистісного простору партнера, довірливо ставитись до ініціатив дружини чи чоловіка. Так, значній кількості шлюбних партнерів важко помірковано ставитись до тих інтересів чоловіка чи дружини, які не пов'язані з сім'єю безпосередньо. Як чоловіки, так і жінки нерідко вдаються до «перевірки» телефону та соціальних сторінок партнера і відзначають, що їм не вистачає особистісного простору, що їхня активність значно стримується партнером, що їм важко у повній мірі будувати довірчі стосунки. Лише незначна кількість респондентів говорить про те, що чоловік чи дружина відіграє значну роль у особистісному розвитку респондента. Ті ж досліджувані, які вирізняють розвивальну функцію шлюбного партнера, нерідко обмежують її лише змістом спільного дозвілля, а не якістю взаємодії, яка може набувати трансцендентальних рис. Незалежно від форми запиту (на індивідуальну роботу по покращенню стосунків чи на парну), жінка чи чоловік вбачає причину сімейних непорозуміннь у несприятливій поведінці партнера, який, на думку одного з респондентів, і повинен змінитися, взяти на себе відповідальність за позитивні зміни у сімейному мікрокліматі. Напружені стосунки у взаємодії між шлюбними партнерами однозначно сприймаються ними як негативні і як такі, що не мають ніяких позитивних потенціалів. І жінки, і чоловіки у конфліктній ситуації застрягають, власне, на етапі «хто правий, а хто винен», вирішуючи ситуацію не через пошук причин непорозуміння, а через пригнічення особистісного сенсу та інтересів одного із партнерів.

Разом з тим значна кількість респондентів відзначає (68%), що їхні стосунки у шлюбі достатньо упорядковані: вони мають спільні інтереси, правила, традиції, спрямованість. Як чоловіки, так і жінки, що приймали участь у дослідженні відзначають, що шлюбний партнер цікавить їх як особистість (51%) і їм важливо, щоб саме обраний партнер був поряд.

Поняття зрілості стосунків між партнерами сприймається респондентами дещо неповно: основними критеріями, за якими шлюбні партнери оцінюють ступінь зрілості стосунків є наявність довірчої взаємодії та відсутність конфліктів. Компоненти структурованості, відповідальності, гнучкості, глибини та розвитку досліджувані не вирізняють. Переважна кількість партнерів фіксуються на характеристиках «приємно-неприємно», «напруга-релакс», «страждання-задоволення», вказуючи на своїх партнерів як на відповідальних за переживання комфорту у стосунках. В цілому, така тенденція свідчить про недостатню осмисленість феномену зрілих стосунків та їх значення у партнерській взаємодії.

У сучасних родинях переважають наступні характеристики взаємодії між шлюбними партнерами: недовіра, залежність, структурованість, пасивність. Існує значно

виражений прямий кореляційний зв'язок ($r=0,69; p \leq 0,1$) між такими характеристиками стосунків як *зріла автономія* між партнерами та *активність, рухливість, розвиток* взаємодії та партнерів; Існує кореляційний зв'язок ($r=0,57; p \leq 0,1$) між характеристиками *довірливості* та *активності* партнерів.

Аналіз даних діагностичного інтерв'ю показав, що у більшості досліджуваних є несприятливі фруструючі обставини, що можуть впливати на утворення фіксацій на оральній (оральна стадія розвитку охоплює період від народження до 1-го року і включає в себе нарцисичний, шизоїдний, депресивний етапи) та анальній стадіях розвитку, відповідно подальші стадії розвитку відбувалися уже з невротичними ускладненнями. У результаті аналізу визначено наступні типові фруструючі обставини:

Таблиця 1.

Типові фруструючі обставини у досліджуваних на різних стадіях їхнього раннього розвитку.

<i>Назва стадії</i>	<i>Несприятливі фруструючі обставини</i>
Оральна стадія	Годування немовля за розкладом, а не за потребою; обмежене перебування дитини на руках; раннє привчання дитини до «самостійності» - ініціювання тривалого перебування дитини на самоті; ігнорування плачу дитини, в якій «все гаразд» - сухі пелюшки, відсутність почуття голоду, відсутність захворювання; обмеження рухової та пізнавальної активності дитини – тривале використання манежів; рання соціалізація – перебування у дитячому садку; розлучення батьків.
Анальна стадія	Стимування розвитку самостійності, активності та ініціативності; пригнічення природної цікавості дитини, якщо вона не співпадає з дорослими нормами поведінки; тривожне ставлення до рухової активності дитини; раннє і директивне привчання дитини до горщика; підвищена вимогливість до нормативності дитячої поведінки; розлучення батьків.
Едіпальна стадія	Конфлікти батьків і/або їх розлучення; надмірна прив'язаність до матері або підкреслене відсторонення від неї; збіднене змістовно і емоційно або значно обмежене у часі спілкування з батьком; нав'язування надмірно стриманих форм поведінки; осуджування інтересу дитини до протилежної статі та питань, які стосуються статевої сфери; інформаційне обмеження дитини питань, що стосуються статі та статевої взаємодії.
Латентна стадія	Конфлікти батьків і/або їх розлучення; надмірна прив'язаність до матері або надмірна відстороненість від неї; шкільна тривожність; шкільна дезадаптованість; складнощі формування почуття компетентності у навчальній діяльності.
Генітальна стадія	Складнощі у проявах почуття симпатії до об'єктів протилежної статі та формування довірчих інтимно-особистісних стосунків; домінування почуття сорому та страху при побудові стосунків з протилежною статтю; брак інформації щодо особливостей взаємодії з об'єктами протилежної статі; бажання зливатися у взаємодії з партнерами; бажання надмірного контролю поведінки партнера; брак почуття поваги[4].

Як видно з таблиці, виявлено типові фруструючі обставини для вітчизняних респондентів, які можуть впливати на утворення фіксацій і значно визначати тип взаємодії особистості з оточуючими людьми. Так, прослідковуються *закономірність*, що порушення на оральній та анальній стадіях розвитку негативно впливають на розвиток довірчих та

надійних стосунків у діаді[3,5] мати-дитина. Виходячи з цієї обставини, вже на едіпальній стадії можна чітко прослідкувати певні ускладнення у формуванні тріангуляції[3,5] (відношення мати-батько-я). Далі невротичні обтяження прослідковуються на латентній стадії і значно прогресують у ситуації формування інтимно-особистісного спілкування на геніальній стадії. В цілому можна сказати, що сучасні вітчизняні респонденти мають значні складнощі у формуванні зрілого геніального характеру і здатності до відкритих, довірчих, відповідальних стосунків.

Аналіз інтерв'ю, діагностичної бесіди та тесту показав: існує взаємозв'язок між типовим змістом перенесення партнерів, змістом регресивних тенденцій та характеристиками неусвідомленого контракту шлюбної взаємодії. Так, типові проєкції партнерів стосовно образу один одного пов'язані з баченням у іншому таких властивостей як: інший – об'єкт інтересу і посиленої уваги; інший – той, хто має виправити деякі риси характеру; інший – той, кого потрібно контролювати; інший – той, хто має піклуватися про мене; інший – той, хто здатен значно вплинути на моє емоційне благополуччя; інший – той, хто відповідає за емоційне (або фінансове) благополуччя у родині; інший – джерело конфліктних ситуацій; інший – той, хто несправедливо ставиться до мене. У значній кількості шлюбних пар стосунки функціонують на тлі процесу проєктивної ідентифікації: процесу, з допомогою якого суб'єкт сприймає об'єкт таким, що начебто він вміщує в собі елементи особистості суб'єкта, і викликає у відповідь такі почуття і поведінку, які узгоджуються з цим проєктивним сприйняттям. Відповідно, зміст регресивних тенденцій партнерів у взаємодії переважно стосується більш ранніх, доедіпальних взаємодій з внутрішніми об'єктами – посилюються тенденції залежності, пасивності, параноїдальності, агресивності, приписування іншому якостей всемогутності. Зміст же неусвідомленого контракту між партнерами окреслює двохстороннє прагнення: до безумовного прийняття іншим та бажанням приймати чи відштовхувати; злиття кордонів та бажанням зливатися чи відсторонюватись, доведенням власної відокремленості і незалежності та бажанням приймати ці прагнення чи забороняти, ствердженням права на ініціативу та бажанням віддати комусь ініціативу чи вслякко перешкоджати її проявам.

На основі аналізу результатів тестування та змісту імагінацій досліджуваних встановлено взаємозв'язок між характеристиками внутрішніх об'єктів шлюбних партнерів та особливостями їхньої взаємодії. Так, типові характеристики внутрішніх об'єктів партнерів пов'язані у першу чергу з фантазіями про надмірну близькість чи, навпаки, підкреслену дистанційованість батьківських фігур стосовно респондента; про виключну контролюючу та домінуючу функцію одного чи обох батьків; про пригнічення батьківськими фігурами ініціативи, відокремлення та розвитку респондентів; про неможливість відкритих стосунків та проявів щирих бажань стосовно батьківських фігур; про надмірну активність батьків у житті респондента тощо. Відповідно, реальна взаємодія шлюбних партнерів стосуються подібних тем до тих, що фігурують у образному просторі учасників комунікації: «злиття-відокремлення», «активність-пасивність», «довіра-недовіра», «відповідальність-інфантильність», «свобода-контроль» тощо. Таким чином, дитячі конфлікти чи переживання, які було витиснуто зі свідомості, знову повторюються з тими значущими людьми, які вступають у подібну взаємодію з особистістю. Нерідко виявляється, що у шлюбних партнерів їхні *внутрішні об'єкти* вступають у комплементарну взаємодію.

Враховуючи характеристики взаємодії шлюбних партнерів, визначено основні напрямки розвитку зрілих стосунків у сучасних сім'ях, встановлено особливості застосування психодинамічного підходу з вітчизняними клієнтами:

- вже на етапі формування робочого альянсу слід враховувати прагнення вітчизняних клієнтів переадресувати відповідальність за процеси у їхньому житті на зовнішні об'єкти. У зв'язку з цим варто сприяти усвідомленню клієнта власної ролі у процесі психотерапії та у побудові стосунків зі шлюбним партнером. Крім того, рекомендовано ряд психотерапевтичних сесій спрямовувати на усвідомлення позицій та

внеску кожного шлюбного партнера у взаємостосунки, що склалися;

- особливу увагу варто спрямувати на роботу з психологічними кордонами у психотерапевтичному процесі в цілому та у контексті шлюбної взаємодії. Важливо чітко означувати психотерапевтичні рамки, правила взаємодії у психотерапевтичному процесі. Рекомендовано вибудовувати стратегію усвідомлення партнерами необхідності дотримання певних правил взаємодії у шлюбі: право на конфіденційний простір, власну думку, особистісні інтереси, смаки, уподобання тощо. Враховуючи тенденцію вітчизняних клієнтів до злиття з об'єктами, важливо поступово спонукати розвитку у них більш зрілої позиції як у психотерапевтичному процесі, так і у партнерських стосунках;
- пропрацювання негативно забарвлених проєкцій партнерів стосовно один одного та стосовно психотерапевта є одним із складних елементів психотерапії. У цьому контексті прицільну увагу варто приділяти виробленню специфічної рефлексивної позиції партнерів стосовно себе та стосовно власної взаємодії зі світом. Специфічність вищезазначеної позиції полягає у тому, що клієнти навчаються сприймати себе та інших через позицію спостерігача, відслідковуючи одночасно власні прояви та прояви іншого у ситуації, що складається. Крім того, важливо сприяти розвитку усвідомлення клієнтами власних характерологічних особливостей, типових емоційних станів, провідних поведінкових стратегій;
- вітчизняні клієнти потребують значної емоційної підтримки на етапі розвитку у них здатності до ініціативності та активності. Варто заохочувати ініціативні дії та творчі спроби клієнтів, приділяти увагу обговоренню позитивного впливу активних, осмислених та творчих дій на розвиток особистості, стосунків та динаміку психотерапевтичного процесу. Особливої уваги потребують ситуації де ініціативні спроби клієнтів стикаються з можливими невдачами – нерідко ці факти стають для наших громадян вирішальними для того, щоб закріпитися у більш пасивній та безініціативній позиції;
- вітчизняні клієнти чекають значної структурованості від психотерапевтичного процесу. У зв'язку з цим рекомендовано прицільно упорядковувати досвід набутий клієнтами у психотерапевтичному просторі.
- існує специфіка застосування деяких **технік кататимно-імагінативної психотерапії**, яка виникає у зв'язку з описаними вище особливостями внутрішніх об'єктів клієнтів та особливостями взаємин із іншими. Так, техніка релаксації та уявлення образу сприймається клієнтами не завжди однозначно. З одного боку пропозиція розслабитись і пофантазувати сприймається зацікавлено, з іншого боку – викликає настороженість. Таке явище нерідко пов'язане з проблемою втрати базової довіри особистості до світу. Клієнти, як правило, спочатку відчувають себе достатньо скуто і користуються шаблонними образами, які зустрічалися у їхньому досвіді вочевидь, а не уявно. Пропозиція намалювати уявлений образ теж не отримує однозначної згоди з боку клієнтів. Найчастіше клієнти говорять про своє невміння малювати, а згодом намагаються знецінити значення малювання фантазії. Така тенденція вказує на значний опір стосовно вільних, творчих та спонтанних проявів клієнтів, що знову ж таки бере свій початок у пригніченні таких характеристик взаємодії, як активність, ініціативність, відповідальність. Таким чином, потрібно приділити значну увагу пророблянню опору стосовно вільного фантазування на задану тему та його зображення;
- деякі особливості стосуються також і застосуванні прийомів кататимно-імагінативної психотерапії. Зокрема, достатньо тривалий час клієнти потребують роботи з символічним примиренням, годуванням та задовбрюванням ворожих чи небезпечних об'єктів. Така специфіка пов'язана з необхідністю формування у сучасних клієнтів платформи довірчих стосунків та укріплення дружньо налаштованих внутрішніх фігур;
- лише незначна кількість клієнтів адекватно сприймають такий прийом кататимно-імагінативної психотерапії як конфронтація, оскільки у процесі його застосування у них значно посилюються конфліктні структури, що пов'язані з фантазіями вітчизняних

клієнтів про відповідальність іншого у ситуації напруженої взаємодії та бажанням ізолювати себе із неї. У зв'язку з цим, прийом конфронтації варто застосовувати на тому етапі, коли є достатній досвід довірчої взаємодії у психотерапевтичному процесі, а також сформована позиція рефлексивного споглядача у клієнта.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Дослідження показало, що природній розвиток зрілих стосунків у сучасних родинах стикається зі значними перешкодами, що мають глибинну природу. Основні психодинамічні характеристики взаємодії у подружніх парах пов'язані з такими характеристиками як: залежність, недовіра, пасивність, структурованість. Встановлено, що існує взаємозв'язок між характеристиками внутрішніх об'єктів шлюбних партнерів та особливостями їхньої взаємодії. Таким чином, дитячі конфлікти чи переживання, які було витиснуто зі свідомості, знову повторюються з тими значущими людьми, які вступають у подібну взаємодію з особистістю.

Оскільки причини порушень стосунків у сучасних вітчизняних сімейних парах мають глибинну природу, доцільно здійснювати психотерапевтичну допомогу у рамках психодинамічного підходу. Крім того, вітчизняні клієнти виявляють значну зацікавленість у дослідженні власних несвідомих проявів, схильні до обговорення динамічних процесів, які відбуваються у рамках психотерапії. Разом з тим психодинамічний підхід набуває певних модифікацій у зв'язку з особливостями вітчизняних клієнтів. Так, вітчизняні клієнти прагнуть покласти відповідальність за процеси у власному житті на зовнішні об'єкти, тому варто сприяти усвідомленню клієнтами власної ролі у психотерапевтичному просторі. Враховуючи тенденцію вітчизняних клієнтів до злиття з об'єктами, важливо поступово спонукати розвитку у них більш зрілої позиції у психотерапевтичному просторі та спрямовувати особливу увагу на роботу з психологічними кордонами. Пропрацювання негативно забарвлених проєкцій клієнтів у процесі психотерапії потребує особливої уваги: вітчизняні клієнти нерідко схильні до знецінення усього досвіду, якщо у ньому з'являється негативний контекст. Вітчизняні клієнти потребують значної емоційної підтримки на етапі розвитку у них здатності до ініціативності та активності. Вітчизняні клієнти чекають значної структурованості від психотерапевтичного процесу. У зв'язку з цим рекомендовано прицільно упорядковувати досвід набутий клієнтами у психотерапевтичному просторі.

Література

- Боулби Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей/ Джон Боуби – М.: Академический проект, 2004. – 232с.
- Винникотт Д. В. Маленькие дети и их матери; [пер. с англ. Н.М. Падалко]. / Дональд Винникотт.- М.: Независимая фирма «Класс», 2007. - 80 с.
- Гребінь Л.О. Деякі аспекти психодинамічної діагностики актуального рівня функціонування структури особистості/Людмила О. Гребінь//Форум психіатрії та психотерапії: Науково-практичний журнал. Том 7. – Л., 2012, стор.41-60
- Гребінь Л.О. Феномен поваги/неповаги як соціокультурний чинник надання психотерапевтичної допомоги в структурно-психодинамічному підході/Людмила О. Гребінь//Методичні рекомендації щодо врахування соціокультурних чинників в теорії та практиці психотерапевтичної допомоги особистості.- К., 2013, стор. 117-137
- Кернберг О. Тяжелые личностные расстройства: Стратегии психотерапии / Отто Кернберг. М.: Независимая фирма «Класс», 2005. - 464 с.
- Кляйн М. Зависть и благодарность. Исследование бессознательных источников / Мэлані Кляйн. - СПб.: Б. С. К., 1997. - 96 с.
- Кохут Х. Анализ самости: Систематический подход к лечению нарциссических нарушений личности/ Ханс Кохут.- М.: "Когито-Центр", 2003.
- Лейнер Х. Кататимное переживание образов/ Ханскарл Лейнер – М.: Эйдос, 1997. – 286 с.
- Малер Маргарет С., Пайн Фред, Бергман Анни. Психологическое рождение человеческого

- младенца: Симбиоз и индивидуация; [Пер. с англ.]. / Маргарет Малер, Фред Пайн, Анни Бергман - М. : Когито-Центр, 2011. - 413 с. - (Библиотека психоанализа)
- Николс М., Шварц Р. Семейная терапия. Концепция и методы; [Пер. с англ. О. Очкур, А. Шишко]/ Михаэль Николс, Ричард Шварц – М.: Изд-во Эксмо, 2004. – 960 с.
- Омельченко Я.М. Особливості формування здатності особистості до зрілих стосунків у рамках психодинамічного підходу/ Яніна Омельченко// Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб.наук. праць. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. - №37(61). – с. 104-107.
- Психоаналитические термины и понятия: словарь / [ред. Барнесса Э. Мура, Бернанда Д. Файна; перев. с англ. А. М. Баковикова, И. Б. Гриншпуна, А. Фильца]. -М.: Независимая фирма «Класс», 2000. -304 с.
- Салливан Г.С. Интерперсональная теория в психиатрии; [Пер. с англ.]/ Гарри Салливан - СПб.: «Ювента»; М.: «КСП+», 1999. - 347 с.
- Соціокультурні чинники становлення сучасної парадигми психотерапевтичної допомоги особистості : монографія / [З.Г. Кісарчук, Л.О. Гребінь, Т.С. Гурлева та ін.] ; за ред. З.Г. Кісарчук. - Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. - 276 с.
- Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции/ Зигмунд Фрейд. - М.: Наука, 1989. - 456 с.
- Шпиц Р.А. Психоанализ раннего детского возраста/ Рэнэ Шпиц – М.: ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга, 2001. – 159 с.
- Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис; [пер. с англ.; общ. ред. и предисл. А. В. Толстых] / Эрик Эриксон. - М.: Прогресс, 1996.
- Fairbairn R. A revised psychopathology of the psychoses and psychoneuroses. In Psychoanalytic studies of the personality/ Ronald Fairbairn - London: Tavistock Publications Ltd with Routledge, Kegan Paul, 1952. - С.28-58.

В статье изложены результаты исследования феномена зрелых отношений в современных семьях и формирование стратегии психотерапевтической помощи семьям в рамках психодинамической парадигмы. Определены типичные фрустрирующие обстоятельства у респондентов на ранних стадиях развития, которые могут влиять на качество актуальных отношений. Описаны характеристики внутренних объектов брачных партнеров. Изложены особенности психотерапевтической помощи семьям с учетом глубинной психодинамики отношений. Определены понятия: зрелые отношения, объект, первичные объекты.

The article highlights the results of investigation of phenomenon of mature relations in modern families and points out the strategies of psychotherapeutic aid to the families within the psychodynamic framework. The typical frustrating circumstances of respondents on different stages of their development which affect the quality of actual relations are defined. The characteristics of internal objects of marital partners in modern families are described. The article triggers such notions as personal maturity, mature relations, object, primary objects.

О.М. Скляренко (м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУЛЮВАННЯ ТЕРАПЕВТИЧНОГО ВИПАДКУ У КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВІЙ ПСИХОТЕРАПІЇ

Постановка проблеми. Становлення когнітивної психотерапії як прикладної терапії відносно широкого спектру психічних розладів бере свій початок із становлення у 50-х роках минулого століття поведінкової терапії, яку пов'язують із іменами Дж.Вольпе,